

JAROSŁAW DURKA
Uniwersytet Kaliski
im. Prezydenta Stanisława Wojciechowskiego
Instytut Interdyscyplinarnych Badań Historycznych
ORCID 0000-0003-2535-7842

ZESZYTY
KALISKIEGO TOWARZYSTWA
PRZYJACIÓŁ NAUK NR 25
STUDIA HISTORYCZNO-
BIBLIOLOGICZNE
KALISZ 2025
ISSN 1426-6547

DOI 10.4467/26578646ZKNT.25.011.22373

OSTRZESZOWSKIE KOŁO TOWARZYSTWA DLA BADAŃ NAD HISTORIĄ POWSTANIA WIELKOPOLSKIEGO 1918/1919

WSTĘP

Wśród organizacji społecznych, które działały w okresie międzywojennym, Towarzystwo dla Badań nad Historią Powstania Wielkopolskiego 1918/1919 zajmowało rolę szczególną. Jego ideą było upamiętnienie działań powstańczych i samych powstańców. Do statutowych celów należało zbieranie materiałów i dokumentów, opracowanie historii powstania, a także zbieranie na to funduszy¹. Ambicją było wydanie w krótkim czasie kilku publikacji książkowych, w których byłaby udokumentowana historia poszczególnych bitew powstańczych, a w dłuższym czasie obszernej monografii polskich walk zbrojnych o odzyskanie niepodległości w Wielkopolsce. Chociaż realizacja tych zamierzeń nie zakończyła się pełnym sukcesem, to jednak Towarzystwo położyło spore zasługi w popularyzowaniu wiedzy o powstaniu wielkopolskim, zbieraniu materiałów historycznych i w uświadomieniu potrzeby prac historycznych nad tym zwycięskim zrywem narodowym.

Należy zauważyć, że dotychczas tylko w nielicznych publikacjach zwracano uwagę na funkcjonowanie tej organizacji. Mimo niewątpliwych zasług, nie doczekała się ona osobnej monografii, dokumentującej całość jej działań – włącznie z kołami terenowymi. Do tej pory działalność Towarzystwa najlepiej i najszerzej opisał Jarosław Matysiak w artykule problemowym opublikowanym w „Kronice Miasta Poznania”². Przedstawił historię organizacji z perspektywy poznańskiej,

¹ „Statut”, w: *Towarzystwo dla Badań nad Historią Powstania Wielkopolskiego 1918/1919. Sprawozdania, statut i dalsze kroki ku realizacji programu* (Poznań: Czcionkami Drukarni Katolickiej T.A. w Poznaniu, [1928]), 14.

² Jarosław Matysiak, „Towarzystwo dla Badań nad Historią Powstania Wielkopolskiego 1918/1919”, *Kronika Miasta Poznania* 3 (2018), 253-268. Zobacz też: Janusz Karwat,

skupiając się na aktywności i problemach kierownictwa, korzystając ze źródeł Archiwum Państwowego w Poznaniu i Biblioteki Raczyńskich.

Z kolei autor niniejszej publikacji swoją uwagę skupił na funkcjonowaniu koła w Ostrzeszowie, niewielkim (w okresie międzywojennym ponad 5000 mieszkańców) mieście na południu Wielkopolski, w którym tradycje powstańcze były bardzo silne³ i gdzie 7 czerwca 1925 r. na cmentarzu katolickim generał brygady Józef Haller odsłonił pomnik poświęcony powstańcom wielkopolskim⁴. Artykuł ten ma być pierwszym z cyklu publikacji dotyczących działalności poszczególnych kół Towarzystwa i bazuje głównie na archiwaliach Centralnego Archiwum Wojskowego w Wojskowym Biurze Historycznym im. gen. broni Kazimierza Sosnkowskiego w Warszawie. Celem jest uzupełnienie wiedzy na temat tego zasłużonego dla Wielkopolski Towarzystwa, a także wiedzy na temat aktywności lokalnych środowisk kombatanów w ramach działań tej organizacji.

POWSTANIE TOWARZYSTWA, JEGO ORGANY I FINANSOWANIE

Inicjatywą poprzedzającą powstanie Towarzystwa było najpierw utworzenie Referatu Historycznego przy Dowództwie Okręgu Korpusu nr VII (dalej: DOK VII) w Poznaniu w 1925 r., a następnie w 1926 r. Centralnego Komitetu dla Ba-

„Towarzystwo dla Badań nad Historią Powstania Wielkopolskiego 1918/1919”, w: *Encyklopedia Powstania Wielkopolskiego 1918-1919*, red. Janusz Karwat, Marek Rezler (Poznań: Wojewódzka Biblioteka Publiczna i Centrum Animacji Kultury w Poznaniu, 2021), 381-382; Marian Olszewski, *Powstanie Wielkopolskie* (Poznań: Wydawnictwo Poznańskie, 1963), 18; Bogusław Polak, „Źródła do dziejów Powstania Wielkopolskiego 1918/1919”, *Kronika Wielkopolski* 4 (1978), 69; Zygmunt Wieliczka, *Powiat witkowski w okresie rewolucji niemieckiej 1918/1919* (Kurytyba: Grafica Vicentina LTDA, 1964), III-V.

³ Władysław Golus, Stanisław Nawrocki, *Ostrzeszów. Przeszłość i teraźniejszość* (Poznań: Polskie Towarzystwo Historyczne, 1969), 80-90; Karol Pawlak, „W odrodzonym Państwie Polskim”, w: *Dzieje Ostrzeszowa*, red. Stanisław Nawrocki (Kalisz: Kaliskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk, 1990), 193-209. Na temat działań powstańczych w okolicach Ostrzeszowa: Jerzy Pietrzak, *Powstańczy Ostrów w powstańczej Wielkopolsce 1918-1919* (Ostrów Wielkopolski: Biblioteka Publiczna im. Stefana Rowińskiego w Ostrowie Wielkopolskim, 2019); Ignacy Wierusz, „Z dziejów walk o wolność na odcinku Kępińsko-Ostrzeszowskim”, w: *Rocznik Dziejów Powstania Wielkopolskiego 1918/19*, t. 1, red. Antoni Cwojdzinski, Zdzisław Grot (Poznań: Nakładem Związku Powstańców Wielkopolskich 1918/19, 1947), 30-47. Warto dodać, że w Ostrzeszowie mocno wspierano także dążenie Ślązaków do włączenia ich dzielnicy do Polski, szczególnie podczas trzeciego powstania śląskiego, zob.: Jarosław Durka, „Problematyka górnośląska z lat 1921-1939 w świetle doniesień prasowych Gazety Ostrzeszowskiej”, w: *Szkice z dziejów autonomii śląskiej w Drugiej Rzeczypospolitej*, red. Jarosław Durka (Katowice: Regionalny Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli „WOM”, 2013), 88-93.

⁴ Władysław Graf, *Przewodnik po miejscach pamięci narodowej. Ostrzeszów i okolice* (Ostrzeszów: Ostrzeszowski Dom Kultury, 1992), 5.

dań Historii Powstania Wielkopolskiego⁵. Podczas walnego zebrania członków Komitetu zdano sobie sprawę, że konieczne jest zebranie materiałów, informacji i świadectw żyjących uczestników walk powstańczych. Stało się oczywiste, że będzie to proces wymagający wielu miesięcy przygotowań lub nawet kilku lat. Istotne było pozyskanie sporych funduszy w sposób zgodny z polskim prawem. Dlatego 28 marca 1927 r. utworzono Towarzystwo, którego członkami założycielami było około 50 osób, głównie dowódców i oficerów powstania⁶. Członkami Zarządu zostali: generał brygady Stanisław Taczak jako przewodniczący, adwokat dr Stanisław Celichowski, kapitan Tadeusz Fenrych⁷ z Referatu Historycznego DOK VII, podpułkownik rezerwy Andrzej Kopa⁸, starosta kępiński Feliks Kasprzyk, major rezerwy Henryk Lutomski, major rezerwy Mieczysław Paluch, podpułkownik rezerwy dr Bernard Śliwiński, pułkownik rezerwy Stanisław Thiel, ksiądz dziekan Julian Wilkans i prezes Dzielnicy Wielkopolskiej Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” Antoni Wolski. Ponadto członkostwo honorowe przyjęli: starosta poznański Ludwik Begale, wojewoda poznański Adolf Bniński, kurator Okręgu Szkolnego Bernard Chrzanowski, prezydent Poznania Cyryl Ratajski i generał dywizji Kazimierz Sosnkowski⁹.

Organem Towarzystwa była Komisja Naukowa, której zadaniami było kierowanie pracami naukowymi i podział środków finansowych przeznaczonych na te prace, zbieranie materiałów dokumentujących historię Powstania Wielkopolskiego, prowadzenie współpracy z Referatem Historycznym DOK VII w Poznaniu. W skład Komisji Naukowej wchodził: dyrektor Archiwum Państwowego w Poznaniu, oddelegowany przez Komisję Historyczną Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Poznaniu, dr Kazimierz Kaczmarczyk jako przewodniczący, kierownik prac historycznych, kapitan Tadeusz Fenrych, delegat DOK VII, pułkownik Zygmunt

⁵ Szerzej: Matysiak, „Towarzystwo dla Badań nad Historią Powstania”, 253-255.

⁶ Wojskowe Biuro Historyczne w Warszawie [dalej: WBH], Samodzielny Referat Informacyjny Dowództwa Okręgu Korpusu nr VII Poznań [dalej: SRI DOK VII], sygn. I.371.7/A.63, Sprawozdanie z działalności Towarzystwa dla Badań nad Historią Powstania Wielkopolskiego od 28 marca 1927 r. do 30 marca 1930 r. z kwietnia 1930 r. Załącznik do pisma prezesa Zarządu gen. bryg. Taczaka i kierownika prac historycznych kpt. T. Fenrycha do starosty krajowego w Poznaniu z dnia 29 kwietnia 1930 r., k. 120-122.

⁷ Tadeusz Fenrych (1882-1942) był synem dzierżawcy majątku ziemskiego. W czasie powstania m.in. uczestniczył w boju o Szubin, służył w sztabie frontu północnego, później mianowany adiutantem i oficerem operacyjnym sztabu 2 Dywizji Strzelców Wielkopolskich w Gnieźnie. Od 30 lipca 1919 r. był adiutantem inspektora piechoty przy Dowództwie Głównym w Poznaniu. Szerzej: Bernard Piotrowski, „Fenrych Tadeusz Wiktor”, w: *Słownik biograficzny powstańców wielkopolskich*, red. Antoni Czubiński, Bogusław Polak (Poznań: Wydawnictwo Poznańskie, 2002), 88-90.

⁸ Andrzej Kopa (1879-1956) był ziemianinem z Trzcielina. W czasie powstania m.in. organizował 1 Pułk Rezerwowy Strzelców Wielkopolskich (przemianowany później na 10 Pułk Strzelców Wielkopolskich). Szerzej: Bogusław Polak, *Dowódcy Powstania Wielkopolskiego 1918-1919* (Koszalin: Wyższa Szkoła Inżynierska, 1989), 74-75.

⁹ „Towarzystwo dla Badań nad Historią Powstania Wielkopolskiego 1918/1919”, 18-19.

Rust, delegaci Zarządu: dr Stanisław Celichowski i major rezerwy Mieczysław Paluch, a także początkowo hrabia Stanisław Łącki¹⁰ z Posadowa i zastąpiony później przez dr. Trzcíńskiego, jako delegaci Wydziału Poznańskiego Wojewódzkiego Związku Komunalnego. Komisję rewizyjną stanowili: Gustaw Raszewski z Jasienia, dr Zygmunt Zakrzewski i Ludwik Stachecki, zastąpiony później przez inżyniera Adama Ballenstedta (dwaj ostatni z ramienia Wydziału Poznańskiego Wojewódzkiego Związku Komunalnego, który częściowo finansował działania Towarzystwa)¹¹.

Towarzystwo prowadziło biuro w Poznaniu, zatrudniało pracowników naukowych i technicznych. W związku z tym istotną sprawą było pozyskanie środków finansowych na tę działalność. Podstawą materialną funkcjonowania Towarzystwa były wspomniane wyżej subwencje od Poznańskiego Wojewódzkiego Związku Komunalnego, a także subwencje od Wydziałów Powiatowych w województwie wielkopolskim. Ponadto organizacja otrzymywała świadczenia od Wojska Polskiego (Dowództwo Okręgu Korpusu nr VII w Poznaniu) i składki członkowskie, które stanowiły niewielką część ogółu budżetu¹².

DZIAŁALNOŚĆ TOWARZYSTWA I POWSTANIE KOŁA W OSTRZESZOWIE

Działalność Towarzystwa przede wszystkim skupiała się na zbieraniu i archiwizowaniu materiałów źródłowych, opracowywaniu zebranych dokumentów. Ważnym elementem aktywności było organizowanie kół w poszczególnych powiatach Wielkopolski. Zgromadzono dokumenty wojskowe, w tym akta Dowództwa Głównego Sił Zbrojnych byłego zaboru pruskiego, akta byłych komend garnizonowych, akta wielkopolskich formacji wojskowych, a także różne prywatne kolekcje i liczne relacje uczestników powstania wielkopolskiego. Według sprawozdania z 1930 r. inwentarz archiwum Towarzystwa obejmował 3135 pozycji, ponadto zgromadzono 6936 relacji uczestników powstania¹³. Materiałów przybywało między innymi dzięki współpracy z lokalnymi środowiskami byłych powstańców. Wielką pracę w zakresie tworzenia kół powiatowych podjął kapitan Tadeusz Fenrych, który w tym celu podjął 63 podróże¹⁴.

¹⁰ Stanisław Łącki (1866-1937) był właścicielem dóbr ziemskich Posadowo. W czasie powstania zainicjował organizację oddziału kawalerii i był komendantem Straży Ludowej w powiecie nowotomyskim. Szerzej: Zdzisław Kościński, „Łącki-Korzbok Stanisław”, w: *Słownik biograficzny powstańców*, 205-206.

¹¹ „Towarzystwo dla Badań nad Historią Powstania Wielkopolskiego 1918/1919”, 19; WBH, SRI DOK VII, sygn. I.371.7/A.63, Sprawozdanie z działalności Towarzystwa dla Badań nad Historią Powstania..., k. 121.

¹² Tamże, k. 121-122.

¹³ Tamże.

¹⁴ „Sprawozdanie z prac organizacyjnych i naukowych za czas od 17 marca 1926 r. do 31 marca 1927 roku”, w: „Towarzystwo dla Badań nad Historią Powstania Wielkopolskiego”.

Jedną z nich odbył do Ostrzeszowa. Swoje działania poprzedził pismem, wysłanym już 20 kwietnia 1926 r., a więc jeszcze w imieniu Centralnego Komitetu i jako referent historyczny przy Oddziale Wyszkożenia DOK VII. Adresatem był pułkownik Stanisław Thiel z Doruchowa w powiecie ostrzeszowskim. Pułkownik cieszył się wielkim autorytetem wśród społeczności lokalnej, a szczególnie wśród kombatanów. 6 stycznia 1919 r. Powiatowa Rada Ludowa w Ostrzeszowie wyznaczyła go na dowódcę oddziałów powstańczych, a trzy dni później rozkazem Dowództwa Okręgu Wojskowego w Ostrowie Wielkopolskim został dowódcą powiatu ostrzeszowskiego. Utworzył batalion ostrzeszowski. Dał się poznać jako bardzo dobry, utalentowany i rozważny dowódca¹⁵.

Kapitan Fenrych miał przygotowany wzór pisma, w którym uzupełniał niektóre słowa i dodawał adresatów. Prosił o pomoc w zorganizowaniu zebrania w Ostrzeszowie, ustalenie czasu i dokładnego miejsca oraz przysłanie spisu jego uczestników. Pułkownik Thiel miał zaprosić wybitnych powstańców, a także przedstawicieli władz powiatowych, administracyjnych, duchownych, wojskowych, szkolnych, celnych, którzy zamieszkiwali powiat ostrzeszowski do zebrania się w Ostrzeszowie. W spotkaniu mogli uczestniczyć oficerowie rezerwy, podoficerowie rezerwy, przedstawiciele Towarzystwa Powstańców i Wojaków, harcerstwa, Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół”, przedsiębiorcy z Centralnego Towarzystwa Gospodarczego, uczestnicy powstania i inwalidzi wojenni. Proponowany porządek obrad obejmowałby między innymi wystąpienie Fenrycha na temat celu spotkania i omówienie przez niego różnych publikacji na temat powstania w powiecie ostrzeszowskim, a także założenie koła i wybór władz¹⁶. Pułkownik zareagował pozytywnie i 4 maja rozesłał imienne zaproszenia na spotkanie, które miało odbyć się 11 maja o godzinie 11.00 w małej sali posiedzeń Starostwa Powiatowego. Na liście zaproszonych znaleźli się m.in. starosta ostrzeszowski, burmistrz miasta, księża i wybitni kombatanzi powstania¹⁷.

Godzinę spotkania ostatecznie przesunięto na 15.30¹⁸. Obecni byli: starosta powiatowy Michał Siciński, który wystąpił w roli gospodarza, kapitan Fenrych jako inicjator i pułkownik Thiel jako organizator zebrania, a także: Franciszek Domagalski z Ostrzeszowa, Marian Genge¹⁹ z Kuźnicy Bobrowskiej, Ludwik

skiego 1918/1919”, 5.

¹⁵ Stanisław Thiel (1881-1943) był ziemianinem. W 1905 r. objął rodzinny majątek w Doruchowie. Szerzej: Marek Rezler, „Thiel Stanisław Lucjan”, w: *Encyklopedia Powstania Wielkopolskiego*, 379.

¹⁶ WBH, SRI DOK VII, sygn. I.371.7/A.49, Pismo kpt. T. Fenrycha do płk. S. Thiela z dnia 20 kwietnia 1926 r., k. 32.

¹⁷ Tamże, Zaproszenie z dnia 4 maja 1926 r., k. 33.

¹⁸ Tamże, Odpis protokołu spotkania z dnia 11 maja 1926 r., k. 37.

¹⁹ Marian Genge (1890-1948) był ziemianinem. Urodził się w Perespie, niedaleko Tomaszowa Lubelskiego. Majątek w Kuźnicy Bobrowskiej jego rodzina kupiła w latach 1904-1906. W czasie powstania stanął na czele oddziału ok. 70 żołnierzy w Grabowie

Kantecki z Grabowa nad Prosną, ks. Wacław Kolkiewicz z Rogaszyc, kapitan rezerwy Kazimierz Niezychowski²⁰ z Chlewa, Kazimierz Oświecimski z Plugawic, Mieczysław Piątek z Doruchowa, podporucznik rezerwy Witold Prusinkiewicz²¹ z Ostrzeszowa, Paweł Seydak²² – burmistrz Ostrzeszowa, Tadeusz Sokolnicki²³ z Kochłowów, Stanisław Szafrąński²⁴ ze Strzyżewa, Józef Wężyk²⁵ z Rogaszyc, Antoni Władysław Wodniakowski²⁶ z Ostrzeszowa²⁷.

Starosta powiatowy przywitał przybyłych gości. Po nim głos zabrał kapitan Fenrych, który wystąpił jako delegat DOK VII, przedstawił potrzebę opracowania monografii historycznej powstania wielkopolskiego i zapoznał zebranych z regułami związanymi ze sposobem zbierania materiałów źródłowych. Podkreślił, że we wstępie do przygotowywanego opracowania trzeba będzie przypomnieć organizacje i ludzi, którzy przez rok 1914 „nami kierowali i chronili

nad Prosną. Szerzej: Marek Rezler, „Genge Marian”, w: *Słownik biograficzny powstańców*, 95-96.

²⁰ Kazimierz Niezychowski (1892-1987) – był ziemianinem, pochodził z Granówka. Organizował artylerię powstańczą. Brał udział w bojach o Szubin, Rynarzew, Kcynię, w walkach pod Leszmem. W 1921 r. wydzierżawił majątek Chlewo. Szerzej: Bogusław Polak, „Niezychowski Kazimierz”, w: *Słownik biograficzny powstańców*, 248-249.

²¹ Witold Prusinkiewicz (1896-1974) był przemysłowcem. Pochodził z Ostrowa Wielkopolskiego. Po wybuchu rewolucji w Niemczech został przewodniczącym Rady Żołnierskiej w Ostrzeszowie. W czasie powstania był adiutantem batalionu ostrzeszowskiego. Szerzej: Marek Rezler, „Prusinkiewicz Witold Cęklestyn”, w: *Słownik biograficzny powstańców*, 294-295.

²² Paweł Seydak (1894-1969) był burmistrzem Ostrzeszowa w latach 1923-1935. Zob.: Pawlak, *W odrodzonym Państwie Polskim*, 181.

²³ Tadeusz Sokolnicki (ur. 1894) był ziemianinem, służył w Batalionie Balonowym w Poznaniu, WBH, Kolekcja Akt Personalnych i Odznaczeniowych, Sokolnicki Tadeusz, sygn. Odrzuc. 12.06.1935, Życiorys, b.p.

²⁴ Stanisław Szafrąński (ur. 1888) był dzierżawcą majątku ziemskiego. Od 1918 r. był członkiem Polskiej Organizacji Wojskowej i brał udział w przygotowaniach do wybuchu powstania wielkopolskiego. Był przewodniczącym Rady Żołnierskiej i Robotniczej w Poznaniu. W czasie powstania był dowódcą prowiantury w Poznaniu. WBH, Kolekcja Akt Personalnych i Odznaczeniowych, Szafrąński Stanisław, sygn. Odrzuc. 12.06.1935, Życiorys, b.p.

²⁵ Józef Wężyk (ur. 1871) był ziemianinem. W czasie powstania był prezesem Powiatowej Rady Ludowej w Ostrzeszowie. WBH, Kolekcja Akt Personalnych i Odznaczeniowych, Wężyk Józef, sygn. Odrzuc. 21.06.1938, Życiorys, b.p.

²⁶ Antoni Władysław Wodniakowski (1877-1935) był wybitnym działaczem narodowym i społecznym w Ostrzeszowie, naczelnikiem Sokoła Okręgu Ostrowskiego. Szerzej: Marek Rezler, „Wodniakowski Antoni Władysław”, *Powstańcy wielkopolscy z ziemi ostrzeszowskiej. Słownik biograficzny*, t. 1, red. Marek Rezler (Poznań: Towarzystwo Przyjaciół Ziemi Ostrzeszowskiej. Klub w Poznaniu, 2001), 72-73. Zob. też: „Święto Sokole w Ostrzeszowie”, *Kurier Poznański* 280 (1927): 11.

²⁷ WBH, SRI DOK VII, sygn. I.371.7/A.49, Odpis protokołu spotkania z dnia 11 maja 1926 r., k. 38.

przed zniesieniem²⁸. Natomiast treści dotyczące przebiegu powstania planował podzielić na cztery części, opisujące cztery fronty walk: północny, zachodni, północno-zachodni i południowy. W końcu wezwał zebranych do współpracy, do założenia koła i powołania poszczególnych komisji wewnątrz koła. Na prośbę Fenrycha jako pierwszy odpowiedział Ludwik Kantecki²⁹, który poparł go i poprosił o utworzenie koła.

Wodniakowski zaproponował zaproszenie innych osób, co oznaczałoby zorganizowanie kolejnego spotkania, ale kapitan Fenrych nalegał, aby koło zawiązali obecni i ewentualnie później rozszerzali skład koła. Ostatnia propozycja została przyjęta przez aklamację. Dokonano wyboru władz Koła. Prezesem został pułkownik Thiel, wiceprezesem Wodniakowski, sekretarzem porucznik rezerwy Prusinkiewicz, zastępcą sekretarza porucznik Mendlewski, a zastępcą Ludwik Kantecki.

Pracę Koła podzielono na trzy okresy historyczne i wybrano członków poszczególnych komisji, którzy mieli zadanie opracować dane zagadnienia. Pierwszy okres obejmował wydarzenia do 11 listopada 1918 r. Zebraniem materiałów i opracowaniem mieli zająć się Wężyk, Wodniakowski i Kantecki. Drugi okres obejmował czas od 11 listopada 1918 r. do 6 stycznia 1919 r. i podzielono go tematycznie. Działalność Rady Żołnierskiej mieli opracować Prusinkiewicz i Lipiński. Działalność Rady Robotniczej – Wężyk i Kantecki, a Rady Ludowej – Wężyk, Czechanowski i Dirska³⁰. Dodatkowo wydarzenia w Grabowie Kantecki, a w Mikstacie Stempniewicz i Szafranski. Okres trzeci – od 6 stycznia 1919 r. podzielono na dwie części: cywilną i wojskową. Część dotyczącą zagadnień cywilnych, związanych z działalnością Rady Ludowej, opracowywali Wężyk, Czechanowski, Dirska i ks. Wronka. Część wojskową – pułkownik Thiel, Prusinkiewicz, Gorgolewski i Mendlewski.

²⁸ Tamże, Odpis protokołu spotkania z dnia 11 maja 1926 r., k. 37-38.

²⁹ Ludwik Kantecki (1877-1963) był delegatem na Polski Sejm Dzielnicowy w Poznaniu. W czasie rewolucji niemieckiej został przewodniczącym Rady Robotników w Ostrzeszowie. Po wybuch powstania wielkopolskiego rozwiązał Radę Robotników i wstąpił do rady Ludowej. Był też burmistrzem Grabowa. W czasie powstania namówił dowódcę oddziału lansturnu do wyjechania z Grabowa, co przyspieszyło rozbrojenie pozostających tam żandarmów i obsadę pruskiej komory celnej. Zob.: WBH, Kolekcja Akt Personalnych i Odznaczeniowych, Kantecki Ludwik, sygn. Odrzuc. 21.06.1938, Życiorys, b.p.; *Z dziejów Grabowa nad Prosną*, red. Bogusław Polak, Marek Rezler (Kalisz: Kaliskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk, 1990), 107.

³⁰ Było dwóch działaczy o tym nazwisku – ojciec, Jan Dirska (1854-1941) i syn, Wacław Dirska (1888-1972). Ponieważ miał opracowywać działania Rady Ludowej, to najprawdopodobniej chodzi o Jana, który wchodził w skład Powiatowej Rady Ludowej w Ostrzeszowie. Szerzej: Marek Rezler, „Dirska Jan”, w: *Powstańcy wielkopolscy z ziemi ostrzeszowskiej*, 30; tenże, „Dirska Wacław”, w: *Powstańcy wielkopolscy z ziemi ostrzeszowskiej*, 30-31.

Na zebraniu postanowiono przeprowadzić prace w bardzo krótkim czasie, bo już między 25 a 30 czerwca 1926 r. planowano zwołanie kolejnego zebrania, na którym poszczególne komisje miały przedstawić swoje opracowania i zebrany materiał źródłowy.

Wkrótce jednak pojawiły się pierwsze problemy we współpracy. 1 czerwca tego roku kapitan Fenrych prosił starostę o przysłanie spisu towarzystw i związków wojskowo-wychowawczych, które działały w powiecie ostrzeszowskim³¹. Otrzymał go dopiero po interwencji u pułkownika Thiela³² w listopadzie. Starosta w ewidencji tych organizacji ujął nazwy, daty założenia i aktualne władze. W Ostrzeszowie były to: Bractwo Strzeleckie (założone pierwszy raz w 1623 r., a drugi w 1863 r.), Towarzystwo „Sokół” (założone w 1897 r.), Klub Sportowy „Ruina” (założony w 1920 r.), Towarzystwo Powstańców i Wojaków (założone w 1923 r.), Towarzystwo Podoficerów Rezerwy (założone w 1925 r.), Towarzystwo „Strzelec” (założone w 1926 r.). Ponadto: Towarzystwo „Sokół” w Bobrownikach (założone w 1920 r.), w Bukownicy (założone w 27 lutego 1922 r.), w Doruchowie (założone 21 maja 1923 r.), w Grabowie (założone w 1902 r.), w Kobylej Górze (założone 19 listopada 1922 r.), w Mikstacie (założone 21 maja 1922 r.), w Strzyżewie (założone 9 kwietnia 1922 r.), Towarzystwo Powstańców i Wojaków w Grabowie (nie podano daty założenia) i w Kobylej Górze (także nie podano daty założenia), Towarzystwo Powstańców i Wojaków na miasto i obwód Mikstat (założone 16 listopada 1924 r.), Towarzystwo Wojackie w Niedźwiedziu (założone 4 kwietnia 1920 r.) oraz Związek Strzelecki w Rogaszycach (nie podano daty założenia)³³. Przysłana ewidencja miała zostać wykorzystana do ustalenia kto z członków poszczególnych organizacji uczestniczył w powstaniu wielkopolskim³⁴. W tym celu kapitan Fenrych wysłał do starosty wzór formularza³⁵, a większość organizacji je wypełniła i odesłała³⁶.

Do tego czasu nie zorganizowano umówionego wcześniej spotkania w celu przekazania zebranych materiałów i opracowań³⁷. Kiedy Fenrych zaproponował Thielowi spotkanie w dniu 19 listopada 1926 r., otrzymał odpowiedź od żony pułkownika, że ten wyjechał i nie będzie mógł być obecny³⁸.

³¹ WBH, SRI DOK VII, sygn. I.371.7/A.49, Pismo kpt. T. Fenrycha do starosty w Ostrzeszowie z dnia 5 listopada 1926 r., k. 42.

³² Tamże, Pismo kpt. T. Fenrycha do płk. S. Thiela z dnia 5 listopada 1926 r., k. 43.

³³ Tamże, Ewidencja towarzystw powiatu ostrzeszowskiego, k. 45.

³⁴ Tamże, Pismo kpt. T. Fenrycha do starosty w Ostrzeszowie z dnia 30 listopada 1926 r., k. 47.

³⁵ Tamże, Pismo kpt. T. Fenrycha do starosty w Ostrzeszowie z dnia 26 stycznia 1927 r., k. 50.

³⁶ Tamże, Pismo kpt. T. Fenrycha do starosty w Ostrzeszowie z dnia 19 lutego 1927 r., k. 53.

³⁷ Tamże, Pismo kpt. T. Fenrycha do S. Thiela z dnia 5 listopada 1926 r., k. 43.

³⁸ Tamże, Pismo Marii Thiel do kpt. T. Fenrycha z dnia 7 listopada 1926 r., k. 46.

Nie doszło też do jakiegoś większego finansowania ze strony Wydziału Powiatowego w Ostrzeszowie. Jednak kwoty były przekazywane. 14 czerwca kapitan Fenrych dziękował przewodniczącemu Wydziału Powiatowego w Ostrzeszowie za wpłatę subwencji w wysokości 250 zł na opracowanie historii powstania wielkopolskiego. Wpłatę odnotowała Komisja Naukowo-Finansowa przy DOK VII dla badań nad historią powstania wielkopolskiego 1918/19³⁹. Jednak 9 sierpnia tego roku przewodniczący Wydziału poinformował go, że wobec braku środków w budżecie dalsze finansowanie będzie możliwe dopiero w 1927 r.⁴⁰ Kwotę 250 zł uchwalono w grudniu 1927, a wpłacono najprawdopodobniej w styczniu roku następnego⁴¹. Kolejna subwencja tej samej wysokości została wpłacona w maju 1929 r.⁴², a następna, za rok obrachunkowy 1929/1930 wpłynęła 26 listopada 1929 r.⁴³ Jednak wraz wielkim kryzysem gospodarczym i koniecznością cięć budżetowych, przewodniczący Wydziału Powiatowego w Ostrzeszowie podjął decyzję o wykreśleniu subwencji z wydatków budżetowych⁴⁴.

Oczekiwane opracowania długo nie napływały. Pierwszą relację przysłał kapitanowi Fenrychowi plutonowy rezerwy Józef Królikowski ze Zmyślonej Parzynowskiej, a nie był on członkiem żadnej ustalonej wcześniej komisji. Fenrych weryfikował jego tekst u pułkownika Thiela i zamierzał opublikować „na zachętę”. W odpowiedzi do Królikowskiego kapitan pisał:

Bardzo Panu dziękuję za krótki opis powstania w Pańskiej wsi, proszę mi jeszcze więcej podać, a mianowicie o panu Burdelu. Gdzie on teraz mieszka? Tak samo proszę o bliższe wiadomości o owym starym 65 letnim trębacz, jak się nazywał, czy jeszcze żyje? O ile możliwe proszę o fotografie. Jeżeli Pan nam może przesłać rysunki, lub szkice terenów, fotografie, rozkazy itd., to nam Pan pomoże⁴⁵.

³⁹ Tamże, Pismo kpt. T. Fenrycha do przewodniczącego Wydziału Powiatowego z dnia 14 czerwca 1926 r., k. 39.

⁴⁰ Tamże, Pismo przewodniczącego Wydziału Powiatowego do kpt. T. Fenrycha z dnia 9 sierpnia 1926 r., k. 41.

⁴¹ Tamże, Pismo przewodniczącego Wydziału Powiatowego do Komisji Finansowej Centralnego Komitetu dla Badań Historii Powstania Wielkopolskiego przy DOK VII w Poznaniu z dnia 14 grudnia 1927 r., k. 77; tamże, Podziękowanie za wpłaconą subwencję od skarbnika i kierownika prac historycznych Towarzystwa dla Badań nad Historią Powstania Wielkopolskiego z dnia 19 stycznia 1928 r., k. 78.

⁴² Tamże, Podziękowanie za wpłaconą subwencję od skarbnika i kierownika prac historycznych Towarzystwa dla Badań nad Historią Powstania Wielkopolskiego z dnia 11 maja 1929 r., k. 80.

⁴³ Pismo przewodniczącego Wydziału Powiatowego do Towarzystwa dla Badań nad Historią Powstania Wielkopolskiego 1918/1919 z dnia 15 maja 1929 r., k. 81; tamże, Podziękowanie za wpłaconą subwencję od kierownika prac historycznych Towarzystwa dla Badań nad Historią Powstania Wielkopolskiego z dnia 12 grudnia 1929 r., k. 82.

⁴⁴ Tamże, Pismo przewodniczącego Wydziału Powiatowego do Towarzystwa dla Badań nad Historią Powstania Wielkopolskiego 1918/1919 z dnia 10 września 1930 r., k. 84.

⁴⁵ Tamże, Pismo kpt. T. Fenrycha do plutonowego rezerwy Józefa Królikowskiego

23 lipca 1927 r. wobec braku opracowań pułkownik Thiel zaproponował kapitanowi Fenrychowi, że zleci zebranie materiałów słuchaczowi prawa, Michałowi Jankowiakowi⁴⁶. Fenrych zgodził się z Thielem i napisał:

Po długiej i mozolnej pracy nad zbieraniem materiałów, szukania nowych źródeł itd., po zorientowaniu się w górach piętrzących trudności, doszliśmy do tego samego przekonania, które Pan Pułkownik wyraził w swym cennym liście [...], iż praca może mieć tylko wtenczas powodzenie, jeżeli nią się zajmie osobistość wyposażona w przygotowanie naukowe i pomoc Zarządu Koła powiatowego oraz Komisji Naukowej Towarzystwa. [...] Może już Pan Pułkownik znalazł tego współpracownika w osobie p. Michała Jankowiaka słuch. prawa⁴⁷.

Dalej proponował zorganizowanie zebrania Zarządu Koła, na które był gotów przyjechać. Spotkanie miało się odbyć w obecności starosty powiatowego i miały na nie przybyć Michał Jankowiak, jako przyszły kierownik prac naukowych. W materiałach archiwalnych brakuje dalszych informacji na ten temat i można wnioskować, że do tego nie doszło.

Wymiernym efektem pracy Koła w Ostrzeszowie są jednak raporty towarzystw z powiatu ostrzeszowskiego, w których ujęto ich członków – uczestników powstania wielkopolskiego. W raportach ujęto ich zawód cywilny, stopień wojskowy, dokładny adres, okres służby w armii zaborczej i w armii polskiej, otrzymane odznaczenia i udział w walkach powstańczych⁴⁸.

Niezależnie od przebiegu zbierania materiałów z powiatu ostrzeszowskiego, w Towarzystwie zaczęło przygotowywać pierwsze prace o charakterze naukowym. Podlegały one weryfikacji pod względem merytorycznym, ale też ocenie uczestników poszczególnych wydarzeń historycznych. Nie licząc artykułów prasowych, większe opracowania ukazały się drukiem jednak dość późno. W 1931 r., jako tom pierwszy Wydawnictw Towarzystwa dla Badań nad Historią Powstania Wielkopolskiego 1918-1919, wydano książkę Zygmunta Wieliczki⁴⁹ pt. „Od Prosny po Rawicz. Wspomnienia z Powstania Wielkopolskiego 1918-1919” (nakładem Wojewódzkiego Instytutu Wydawniczego w Poznaniu)⁵⁰. W 1932 r. ukazała się druga praca Wieliczki pt. „Wielkopolska a Prusy w dobie powstania

z dnia 7 stycznia 1927 r., k. 48; tamże, Pismo kpt. T. Fenrycha do płk. S. Thiela z dnia 7 stycznia 1927 r., k. 49.

⁴⁶ Tamże, Pismo płk. S. Thiela do kapitana kpt. T. Fenrycha z dnia 23 lipca 1927 r., k. 70.

⁴⁷ Tamże, Pismo kpt. T. Fenrycha do płk. S. Thiela z dnia 24 października 1927 r., k. 73.

⁴⁸ Tamże, Raporty towarzystw z 1927 r., k. 85-97.

⁴⁹ Zygmunt Wieliczka (1890-1975) był kupcem i publicystą. W czasie powstania był szefem sztabu frontu południowego. Szerzej: Bernard Piotrowski, „Wieliczka Zygmunt Michał”, w: *Słownik biograficzny powstańców*, 393-394.

⁵⁰ Zygmunt Wieliczka, *Od Prosny po Rawicz. Wspomnienia z powstania wielkopolskiego 1918-1919* (Poznań: nakładem Wojewódzkiego Instytutu Wydawniczego, 1931).

1918/19”⁵¹. W kolejnym roku wydano pracę pod redakcją Wieliczki pt. „Szkice i fragmenty z powstania wielkopolskiego 1918/19”⁵². Publikacje Wieliczki stały się przedmiotem polemik historycznych i sporów politycznych między piłsudczykami a endecją, co w przyszłości zdecydowanie zaszkodziło działalności Towarzystwa⁵³.

W Towarzystwie nadal aktywny pozostawał prezes Koła w Ostrzeszowie, płk Stanisław Thiel. Ustalono, że na początku lat trzydziestych Towarzystwo wnioskowało o przyznanie mu Krzyża Niepodległości z Mieczami jako komendantowi powiatu Ostrzeszów w powstaniu wielkopolskim, a także dla Józefa Wężyka, przewodniczącego Rady Ludowej w powiecie ostrzeszowskim oraz Krzyża Niepodległości dla Jana Dirski i Mariana Genge⁵⁴. W zbiorze korespondencji Towarzystwa z 1933 r. znajduje się list kierownika prac historycznych, inżyniera Zygmunta Wieliczki do pułkownika Thiela. Korespondencja ta także dotyczy Krzyży Niepodległości i wynika z niej, że pułkownik miał możliwość proponowania do odznaczeń osób, które były później zgłaszane z ramienia Towarzystwa do Komisji Krzyża i Medalu Niepodległości. Nie wszyscy otrzymywali te odznaczenia, Towarzystwo wtedy interweniowało, ale nie zawsze skutecznie. W liście czytamy też: „Domyślam się przyczyn, dla których P. nie otrzymał dotychczas przyznanego mu przez naszą komisję Krzyża Niepodległości. Niestety wyjaśnień udzielić mogę tylko ustnie”⁵⁵. Wieliczka sugerował pewnie kwestie polityczne. W innym przypadku to pułkownik opiniował wniosek o odznaczenie, a Wieliczka pisał „bez poparcia z Pańskiej strony nie widzę możliwości uwzględnienia”⁵⁶. Wieliczka współpracował też z pułkownikiem przy weryfikacji osób, które podejrzewano o podawanie fałszywych informacji. Trudniejsze przypadki, w których błąd mógłby rzucić cień na dobre imię pułkownika konsultowano jeszcze z innymi dowódcami oddziałów powstańczych⁵⁷.

Na obecnym etapie badań nie ustalono charakteru dalszej współpracy Koła w Ostrzeszowie w ramach działań Towarzystwa. Deklarowana spontanicznie gotowość do zebrania relacji i materiałów historycznych niewątpliwie okazała się zbyt trudna lub zbyt żmudna dla członków Koła, którzy przecież prowadzili bardzo aktywne życie zawodowe. Wspomniane wyżej raporty ze spisami członków

⁵¹ Zygmunt Wieliczka, *Wielkopolska a Prusy w dobie powstania 1918/19* (Poznań: nakładem Związku Weteranów Powstań Narodowych 1914/19, 1932).

⁵² *Szkice i fragmenty z powstania wielkopolskiego 1918/19*, red. Zygmunt Wieliczka (Poznań: Związek Weteranów Powstań Narodowych 1914/19, 1933).

⁵³ Antoni Czubiński, *Powstanie Wielkopolskie 1918-1919. Geneza, charakter, znaczenie* (Poznań: Wydawnictwo Kurpisz, 2002), 12-13; Matysiak, „Towarzystwo dla Badań nad Historią”, 253-268; Karwat, „Towarzystwo dla Badań nad Historią”, 381-382.

⁵⁴ WBH, SRI DOK VII, sygn. I.371.7/A.73, Lista proponowanych do odznaczeń, k. 84.

⁵⁵ WBH, SRI DOK VII, sygn. I.371.7/A.75, Pismo inż. Z. Wieliczki do płk. S. Thiela z dnia 22 sierpnia 1933 r., b.p.

⁵⁶ Tamże, Pismo inż. Z. Wieliczki do płk. S. Thiela z dnia 7 sierpnia 1933 r., b.p.

⁵⁷ Tamże, Pismo inż. Z. Wieliczki do płk. S. Thiela z dnia 17 czerwca 1933 r., b.p.

towarzystw – byłych powstańców wielkopolskich w dużej mierze powstawały pod naciskiem starosty powiatowego, do którego zadań w okresie międzywojennym należała kontrola tych organizacji. W dalszej współpracy na pewno nie pomogły spory, które wywiązały się po publikacjach Z. Wieliczki. Z czasem z działań Towarzystwa wycofał się generał Taczak, a nowe władze nie uporały się z kryzysem. W połowie lat trzydziestych działalność organizacji niemal zamarła⁵⁸. Pomimo tego faktu, interesująca pozostaje sprawa aktywności zawodowej, społecznej i politycznej poszczególnych członków Koła w Ostrzeszowie, ich wzajemne relacje, a także losy w okresie II wojny światowej⁵⁹ oraz po jej zakończeniu. Jest to niewątpliwie temat do dalszych badań naukowych. Uzasadnione jest też porównanie działań tego Koła z innymi, funkcjonujących równolegle na terenie Wielkopolski.

BIBLIOGRAFIA

ARCHIWALIA

Wojskowe Biuro Historyczne w Warszawie

WBH, Kolekcja Akt Personalnych i Odznaczeniowych

- Kantecki Ludwik, sygn. Odrzuc. 21.06.1938.

- Sokolnicki Tadeusz, sygn. Odrzuc. 12.06.1935.

- Szafrński Stanisław, sygn. Odrzuc. 12.06.1935.

- Wężyk Józef, sygn. Odrzuc. 21.06.1938.

Samodzielny Referat Informacyjny Dowództwa Okręgu Korpusu nr VII Poznań

- sygn. I.371.7/A.49, sygn. I.371.7/A.63, sygn. I.371.7/A.73, sygn. I.371.7/A.75.

DOKUMENTY OPUBLIKOWANE

Towarzystwo dla Badań nad Historią Powstania Wielkopolskiego 1918/1919. Sprawozdania, statut i dalsze kroki ku realizacji programu. Poznań: Czcionkami Drukarni Katolickiej T.A. w Poznaniu, [1928].

PRASA

Kurier Poznański 1927.

⁵⁸ Szerzej: Matysiak, „Towarzystwo dla Badań nad Historią Powstania”, 262-268.

⁵⁹ Na podstawie lektury prasy lokalnej można wnioskować, że społeczność Ostrzeszowa z niepokojem obserwowała pogarszanie się relacji polsko-niemieckich, ale też w obliczu wojny broniła polskiej racji stanu. Zob.: Jarosław Durka, „Gazeta Ostrzeszowska” wobec pogarszania się relacji polsko-niemieckich w 1939 roku”, *Dziedzictwo Kulturowe Regionu Pogranicza* 5 (2014), 49-64.

WSPOMNIENIA

Wieliczka, Zygmunt. *Od Prosny po Rawicz. Wspomnienia z powstania wielkopolskiego 1918-1919*. Poznań: nakładem Wojewódzkiego Instytutu Wydawniczego, 1931.

OPRACOWANIA

Czubiński, Antoni. *Powstanie Wielkopolskie 1918-1919. Geneza, charakter, znaczenie*. Poznań: Wydawnictwo Kurpisz, 2002.

Durka, Jarosław. „Gazeta Ostrzeszowska” wobec pogarszania się relacji polsko-niemieckich w 1939 roku”. *Dziedzictwo Kulturowe Regionu Pogranicza* 5 (2014): 49-64.

Durka, Jarosław. „Problematyka górnośląska z lat 1921-1939 w świetle doniesień prasowych *Gazety Ostrzeszowskiej*”. W: *Szkice z dziejów autonomii śląskiej w Drugiej Rzeczypospolitej*. Red. Jarosław Durka, 88-93. Katowice: Regionalny Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli „WOM”, 2013.

Encyklopedia Powstania Wielkopolskiego 1918-1919. Red. Janusz Karwat, Marek Rezler. Poznań: Wojewódzka Biblioteka Publiczna i Centrum Animacji Kultury w Poznaniu, 2021.

Golus, Władysław, Stanisław Nawrocki. *Ostrzeszów. Przeszość i teraźniejszość*. Poznań: Polskie Towarzystwo Historyczne, 1969.

Graf, Władysław. *Przewodnik po miejscach pamięci narodowej. Ostrzeszów i okolice*. Ostrzeszów: Ostrzeszowski Dom Kultury, 1992.

Matysiak, Jarosław. „Towarzystwo dla Badań nad Historią Powstania Wielkopolskiego 1918/1919”. *Kronika Miasta Poznania* 3 (2018): 253-268.

Olszewski, Marian. *Powstanie Wielkopolskie*. Poznań: Wydawnictwo Poznańskie, 1963.

Pawlak, Karol. „W odrodzonym Państwie Polskim”. W: *Dzieje Ostrzeszowa*. Red. Stanisław Nawrocki, 193-209. Kalisz: Kaliskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk, 1990.

Pietrzak, Jerzy. *Powstańcy Ostrów w powstańczej Wielkopolsce 1918-1919*. Ostrów Wielkopolski: Biblioteka Publiczna im. Stefana Rowińskiego w Ostrowie Wielkopolskim, 2019.

Polak, Bogusław. *Dowódcy Powstania Wielkopolskiego 1918-1919*. Koszalin: Wyższa Szkoła Inżynierska, 1989.

Polak, Bogusław. „Źródła do dziejów Powstania Wielkopolskiego 1918/1919”. *Kronika Wielkopolski* 4 (1978).

Powstańcy wielkopolscy z ziemi ostrzeszowskiej. Słownik biograficzny, t. 1. Red. Marek Rezler. Poznań: Towarzystwo Przyjaciół Ziemi Ostrzeszowskiej. Klub w Poznaniu, 2001.

Słownik biograficzny powstańców wielkopolskich. Red. Antoni Czubiński, Bogusław Polak. Poznań: Wydawnictwo Poznańskie, 2002.

Szkice i fragmenty z powstania wielkopolskiego 1918/19. Red. Zygmunt Wieliczka. Poznań: Związek Weteranów Powstań Narodowych 1914/19, 1933.

Wieliczka, Zygmunt. *Powiat witkowski w okresie rewolucji niemieckiej 1918/1919*. Kurytyba: Grafica Vicentina LTDA, 1964.

Wieliczka, Zygmunt. *Wielkopolska a Prusy w dobie powstania 1918/19*. Poznań: nakładem Związku Weteranów Powstań Narodowych 1914/19, 1932.

Wierusz, Ignacy. „Z dziejów walk o wolność na odcinku Kępińsko-Ostrzeszowskim”. W: *Rocznik Dziejów Powstania Wielkopolskiego 1918/19*, t. 1, 30-47. Red. Antoni Cwojdzński, Zdzisław Grot. Poznań: Nakładem Związku Powstańców Wielkopolskich 1918/19, 1947.

Z dziejów Grabowa nad Prosną. Red. Bogusław Polak, Marek Rezler. Kalisz: Kaliskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk, 1990.

OSTRZESZOWSKIE KOŁO TOWARZYSTWA DLA BADAŃ NAD HISTORIĄ POWSTANIA WIELKOPOLSKIEGO 1918/1919

SŁOWA KLUCZOWE

Powstanie Wielkopolskie 1918/1919; Ostrzeszów; Towarzystwo dla Badań nad Historią Powstania Wielkopolskiego; DOK VII Poznań; dokumentacja i pamięć zbiorowa; źródła archiwalne; Stanisław Thiel

STRESZCZENIE

Artykuł rekonstruuje genezę, strukturę i aktywność Ostrzeszowskiego Koła Towarzystwa dla Badań nad Historią Powstania Wielkopolskiego 1918/1919 w kontekście ogólnopolskich działań dokumentacyjnych prowadzonych w latach 1926-1933. Na podstawie materiałów Centralnego Archiwum Wojskowego/WBH oraz korespondencji Referatu Historycznego DOK VII omówiono: okoliczności powołania Koła (11 V 1926), skład władz z płk. Stanisławem Thielem na czele, plan prac (komisje tematyczne dla trzech okresów 1918-1919), mechanizmy pozyskiwania relacji i ankiet, a także finansowanie (subwencje powiatowe i wsparcie Związku Komunalnego). Zidentyfikowano bariery organizacyjne (opóźnienia w splotach materiałów, ograniczenia budżetowe, spory interpretacyjne po publikacjach Z. Wieliczki) oraz wymierne rezultaty: ewidencje członków lokalnych stowarzyszeń-powstańców, wnioski odznaczeniowe (Krzyż Niepodległości) i wkład w budowanie pamięci o powstaniu. Studium wpisuje działalność Koła w szerszy proces profesjonalizacji badań nad Powstaniem Wielkopolskim i wskazuje obszary wymagające dalszych kwerend porównawczych z innymi kołami terenowymi.

THE OSTRZESZÓW BRANCH OF THE SOCIETY FOR RESEARCH ON THE HISTORY OF THE GREATER POLAND UPRISING OF 1918-1919

KEYWORDS

Greater Poland Uprising 1918-1919; Ostrzeszów; Society for Research on the History of the Greater Poland Uprising; DOK VII Poznań; documentation and collective memory; archival sources; Stanisław Thiel

SUMMARY

The article reconstructs the origins, structure, and activities of the Ostrzeszów Branch of the Society for Research on the History of the Greater Poland Uprising of 1918-1919, set against nationwide documentation efforts in 1926-1933. Drawing on holdings of the

Central Military Archives/WBH and the correspondence of the 7th Corps District Historical Section (DOK VII), it examines the branch's establishment (11 May 1926), leadership headed by Col. Stanisław Thiel, the work plan (topic committees covering three phases of 1918-1919), methods for collecting testimonies and surveys, and funding mechanisms (county subsidies and support from the Provincial Communal Union). The study identifies organizational bottlenecks (delays in submissions, budget constraints, interpretative disputes following Z. Wieliczka's publications) and tangible outputs: registers of local association members who were insurgents, award recommendations (Cross of Independence), and contributions to the construction of collective memory. It situates the branch within the broader professionalization of research on the Uprising and indicates areas for further comparative inquiry with other local branches.